

KLÂSİK TÜRK ŞAİRLERİNİN DİLİNDEN BEDDUALAR

Şevkiye KAZAN*

ÖZET

Beddualar (ilençler), günlük yaşantımızın ve sözlü kültürümüzün ayrılmaz bir parçası; insanın baş edemediği bir güç karşısında Allah'a sığınması ve hakkını manevi bir yolla arayarak kendini psikolojik olarak rahatlatmasıdır.

Çalışmamızda, klâsik Türk şairlerinin devlete ve devlet erkânına, devlet ve din düşmanlarına, sevgiliye, âşığa, rakibe, feleğe nasıl beddua ettikleri şiirlerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: âh etmek, beddua, divan şiiri, ilenç, kargış, klasik şiir.

THE CURSE IN THE WORDS OF CLASSICAL TURKISH POETS

ABSTRACT

The curse is an integral part of our daily lives and oral culture. It is a way for a person to take refuge in God against a power he can not cope with and to relieve himself psychologically by demanding justice in a spiritual way.

In this study, it has been indicated with poetry how classical Turkish poets curse the state and the ministers, the enemies of the state and religion, the beloved, the lover, the rival and the fate.

Key Words: To sigh, curse, divan poetry, malediction, imprecation, classical poetry

* Yrd. Doç. Dr. , Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fak. Öğr. Üyesi, Burdur. (sevkazan@yahoo.com)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Giriş

“Beddua”, Farsça’da “kötü” anlamına gelen “bed” ile Arapça’da “dileme, isteme, çağırma” gibi anlamlara gelen “dua” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş bir isimdir. Duaların aksi olan “lâ’net”, “inkisar”, “belâ” ve “gazap” ifade eden kişisel sözlerdir.¹ En eski Türk kaynaklarından XIX. yüzyıla kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz “beddua” sözcüğünü “kargış” ve “ilenç” sözcükleriyle karşılamışlardır.² Sözlü gelenekten gelen bir edebiyat ürünü³ olarak kabul edilen “kargış” sözcüğünü bazı araştırmacılar “tür”; bazıları da ifadeyi süsleyen, anlatımı güçlendiren bir “dil ögesi”⁴ olarak düşünmüşlerdir.

Beddua, kargış veya ilenç; insanın kendisine, ailesine, yaşadığı topluma ve din gibi kurumlara zararı dokunacak kişilere, düşünce ve fikirlere karşı davranışların bir tepkisidir.⁵ Baş edilemeyen bir güç karşısında Allah’a sığınmak ve hasmını Allah’a havale etmektir. İnsanların birbirlerine olan öfkeleri, kızgınlıkları, direnişleri beddualara yansımış ve beddualar, insanın vicdanını rahatlatan psikolojik bir güç olmuştur.⁶

Dilin doğal akışı içinde, birtakım söz kalıplarıyla ilenilecek kişiye ya doğrudan doğruya hitap edilmiş ya da anlamı hafifletmek için olumsuzluk eki eklenmiştir. Beddua edilen kişi, ya konuşanın karşısındadır ya da beddua eden kişi, onu karşısında kabul eder. Kötü dileklere hedef olan kişi hakkındaki düşünceler, başkalarına duyurulmak istenir. Olumsuz biçime sokulan ve beddua anlamı taşıyan fiiller, bir türlü şakaya getirilip hafifletilir.⁷

İslâm’da “lanet olsun!” demek, “Allah’ın rahmetinden uzak olsun” demektir. İslâm âlimleri, Müslümanların olur olmaz sebeplerle

¹ Andreas Tietze, **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı**, c.I, Simurg Yay., İstanbul-Wien, 2002, s.302; **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, c.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002, s.282; “Beddua” TDV İslam Ansiklopedisi, c.5, istanbul, 1992, s.297-298.

² Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s.662-663; **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, c.II, s.1399, 1561.

³ Bkz.L.Sami Akalın, **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay., Ankara, 1990, s.29.

⁴ Bkz.Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 4. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1982, s.125; Erman Artun, “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)”, **III.Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni-Bildiriler**, 1999, Adana Valiliği, Adana 1999, s. 11.

⁵ Şükrü Elçin, a.g.e., s.663.

⁶ Bkz. Nurdan Tuhfe Koçoğlu, “Karikatür’e Beddua”: Yeni Bir Kargış mı? **Milli Folklor**, 2007, Yıl:19, S.75, s.38-42; Sibel Kocaer, Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet, **Milli Folklor**, 2007, Yıl:19, S.75, s.30-33.

⁷ Bkz. Boratav, a.g.e., s.127-128.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

birbirleri aleyhine beddua etmelerinin İslâm ahlâkıyla uyuşmayacağına dikkat çekmişlerdir.⁸

Beddua, peygamber efendimizden çok az duyulan sözlerdendir.⁹ Hz. Muhammed'in Müslümanlara işkence etmek, İslâm dinine şiddet ve baskı yoluyla karşı koymak gibi kötülükleriyle tanınan bazı müşriklere beddua ettiğini ve bu bedduasının etkisini gösteren bildiren hadisleri vardır.¹⁰

⁸Özellikle mutasavvıf ahlâkçılar, bedduanın tasavvufi edeple bağdaşmayacağını belirtirler. “Allah, kötü sözün alenen söylenmesini sevmez; ancak zulme uğrayanlar hariçtir.” (En-Nisâ 4/148) meâlindeki âyette, haksızlığa uğrayanların beddua etmelerine izin verildiği görülmektedir. Pek çok kaynakta yer alan bir hadise göre Hz. Muhammed, Muâz bin Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken bazı görevlerini sıraladıktan sonra, “Mazlumun bedduasından sakın; çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.” diyerek zulüm ve haksızlık konusunda onu uyarmıştır (Buhârî, “Mezâlim”, 9). Hz. Muhammed hadislerinde, misafirin duası ve babanın çocuğu hakkındaki duası, adaletli devlet başkanı ve oruçlu kimsenin duasıyla mazlumun bedduasının kabul edileceğinden şüphesi olmadığını belirtmiş ve bizzat kendisi de mazlumun bedduasına uğramaktan Allah'a sığınmıştır (Müsned, IV, s. 154; Müsned, V, s.82-83; İbn Mâce, “Sıyâm”, 7, “Duâ, s. 11, 20).

⁹Bazı tefsirlerde Uhud'da Müslümanlara karşı savaşan müşriklerle ilgili olarak Hz. Muhammed'e hitaben, “Senin yapacağın bir şey yok. Allah ya onların tövbelerini kabul edecek ya da kendilerine kötülük ettikleri için onları azaba uğratacaktır.” (Âl-i İmrân, 3/128) meâlindeki âyetin bazı müşriklere beddua eden Hz. Muhammed'i uyararak amacıyla geldiği, nitekim bu kişilerin sonradan Müslüman oldukları belirtilmektedir. Aslında Hz. Muhammed'in İslâmiyet'e karşı direnenlere beddua etmek yerine onların hidayete ermeleri için dua ettiği bilinmektedir (Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, c.5, İstanbul, 1992, s.298).

¹⁰Hadis-i şerifte, “Bir kimse lânet edince, lânet edilen buna müstahak değilse, kendine döner” buyrulmuştur. İbni Mübarek hazretleri, çocuğunu şikâyet edene, “Çocuğa beddua ettin mi?” dedi. O da, evet deyince, “Çocuğun ahlâkını sen bozdun” buyurdu. Diğer peygamberler, kavimlerine lânet ettikleri hâlde, Peygamber efendimiz lânet etmemiştir. Fakat bazı gruplar, sınıflar için beddua etmiştir. Bir savaşta, kâfirlerin yok olması için duâ etmesini istediklerinde “Ben lânet etmek için, insanların azap çekmesi için gönderilmedim. Ben, herkese iyilik etmek için, insanların huzura kavuşması için gönderildim.” buyurdu. Yine bir hadis-i şerifte, “Üç kimseye lânet olsun ki, bunlar, zalim emir, açıkça günah işleyen fâsık ve sünnetimi yıkan bid'at ehli kimsedir.” buyrulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Allah, Ebu Leheb için, “Onun eli kuruşun” buyurduğu gibi, Ebu Leheb'in oğlu Uteybe, “Tebbet yeda” suresi gelince, Hz. Muhammed'e çeşitli hakaretlerde bulundu. Peygamber efendimiz çok üzülüp, “Ya Rabbi! Buna bir canavar musallat eyle!” dedi. Ebu Leheb'in oğlu Uteybe Şam'a ticaret için giderken, bir gece arkadaşlarının arasında yatarken, bir arslan gelip arkadaşlarını koklayıp bıraktı. Sıra Uteybe'ye gelince onu parçaladı. Bir kimse, sol eliyle yemek yiyordu. “Sağ elin ile ye” buyurdu. “Sağ kolum hareket etmiyor” diye yalan söyledi. Bir peygamber ile alay eden bu kimse için Resulullah efendimiz, “Sağ elin artık hareket etmesin” buyurdu. Ölünceye kadar sağ elini ağzına götürmedi. Peygamber efendimizin buna benzer bedduaları vardır. Diğer insanların ibret almaları ve hidayete kavuşmaları için böyle mucizeler vaki olmuştur (TDV İslam Ansiklopedisi, “beddua” maddesi, c.5, s.298).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sıkıntılar karşısında azmi ve ümidi elden bırakarak beddua okumak, olaylara lanet etmek Müslüman bir insanın işi değildir. Mehmet Akif'e göre, lânetleme, sımsıkı bağlanmış, çözülmesi imkânsız, kalbi sımsıkı bağlamış bir zihin düğümü ve çok kötü bir düşüncedir:

Lânetleme bir 'ukde-i hâtır ki: Çözülmez...

*En korkulu câni gibi ye'sin yüzü gülmez!*¹¹

(Mehmet Akif)

İnsanların her an beddua etmeye hazır olduğu, kötü kabul ettikleri durumlara beddua ile karşılık verdikleri görülür. Halk arasında da âh almanın kötü bir şey olduğu, âh alan kişinin iyilik görmeyeceği, mutlaka başına bir bela geleceği gibi inanışlar vardır. “Âh alan onmaz. Âh yerde kalmaz. Alma mazlumun âhını, çıkar âheste âheste. Az kaz, uz kaz, boyunca kaz. Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. El için kuyu kazan evvela kendi düşer. Etme bulma dünyası. Etme bulursun, inleye inleye ölürsün. Kazma kuyuyu, kendin düşersin. Kimsenin âhi kimsede kalmaz. Kişi ektiğini biçer. Kişi ne yaparsa kendine yapar. Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı. Mazlûmun âhi, indirir şâhi. Mazlumun âhi, yerde kalmaz. Ne ekersen onu biçersin. Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele. Üveye etme özünde bulursun, geline etme kızında bulursun.” Atasözlerimiz¹² ile “âhi çıkmak, âhi tutmak, âhi yerde kalmamak” gibi deyimlerimiz¹³ divan şiirimizde de yer almaktadır.

“Beddua almak” veya “âh almak” birisinin bedduasına uğramaktır ve iyi kabul edilmez.

Öldür ne denlü zahmet ise eyle ihtiyâr

Ne âhum al efendi benüm ne figânım al

(Yahya Bey)

Âhumı alma kim yedi kat gökler ey melek

Cehd eyler ise bağlayı bilmez du'â yolın

(Necâtî)

¹¹ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi, 11. Baskı, 1977, s.207.

¹² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 1, Atasözleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara, 1984.

¹³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara, 1984.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Mazlumun bedduasının kabul olunacağına dair bir inanış¹⁴ vardır:

Ey meh feleküñ hırmenin od tutdı sehergâh
Yâ *yirde mi kalsa* gerek idi *benüm âhum*

(Zâtî)

‘Âşık-ı *mazlûmuñ âhu yirde kalmaz* ey felek
Âh-ı Zâtî’den niçün kılmaz felekler ihtiyât

(Zâtî)

Bîsütünü nâle-i Ferhâd’ı gör mahv eyledi
Alma iy şîrîn-dehânum *kimsenün hîç âhunu*

(Fasîh)

Lutf eyle *âhum alma* şehâ *âhdan sakın*
İncitme ben zaîfüni *Allâh’dan sakın*

(Vasfî)

Mazlum, çoğu zaman, zalim karşısında güçsüz ve çaresiz kaldığını düşünür. Allah’a sığınmak ve O’ndan yardım istemek zorunda kalır. Buna inanmak, mazlumun zalime karşılık vermesinden daha etkilidir.

A. BEDDUANIN / İLENCİN ZAMANI, YAPILIŞ ŞEKLİ VE ETKİSİ

1. İlencin Zamanı:

a. Seher / Sabah Vakti:

Seher vakti, herkesin uykuda olduğu bir andır. Bu vaktin kutlu olduğuna; edilen dua veya âhların kabul olunacağına; mazlumun seherde çekeceği âhın bir ok gibi hedefine isabet edeceğine dair bir inanış vardır:

¹⁴ “Mazlumun bedduasından sakınınız; çünkü onun duasıyla Allah arasında perde yoktur.” (Buharî, Müslim)

Bir *âh-ı subhgâha* bakar ‘ukde-i derûn

Zîrâ küşâdı goncaya bâd-ı seher verir

(Vanlı Dürrî)

Âşığın sabah vakti ettiği âhlar, tesirlidir:

Gün gibi nâzüksin ey serv-i ser-efrâzum benüm

Korkaram kâr itmesün âh-ı sehergâhum sana

(Nazîre-i Şem‘î)

Bazan seher vakti edilen âhların da bir faydası olmamaktadır. Şair, sevgiliye insaf vermesini Allah’tan diler:

On sekiz bin ‘âleme kâr eyledi âhum benüm

Ne ‘aceb kâr itmedi âh-ı sehergâhum sana

(Nazîre-i Günâhî)

Eser itmez n’idelüm âh-ı sehergâh sana

Meger insâf vire döstum Allâh sana

(Necâfî)

b. Gece Yarısı Vakti:

Gece yarısı herkesin uykuda olduğu bir andır. Gece yarısı sıdk ile yapılan duaların veya âhların kabul edileceği de bir başka inanıştır.

Mazlumun seherde çekeceği âhın yanı sıra gece yarısı ettiği feryatların da bir ok gibi hedefine isabet edeceği düşünülür:

Bana cevri itme bu zülf ü ruhiyla ey sanem dâyim

Sakin kim *nâle-i şeb-gîr ü âh-ı subhgâhum* var

(Râhimî)

Râşid, her ikisi de siyah olan zülf ile şeb arasında renk yönünden ilişki kurar ve gece yarısı yapılan duaların kabul edileceğine inanır:

Ol âfetün ham-ı zülfinde nâle kıl Râşid

Du ‘â-yı nîm-şebi müstecâbdur dirler

(Râşid)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

2. İlencin Yapılış Şekli:

a. Baş Açık İlenmek:

İslâm öncesi ve İslâmi devre ait kaynaklarda baş açmak, dua esnasında teslim ve itaat olarak düşünülmüş; anlam genişlemesiyle beddua sembolü olarak kullanılmış ve aynı zamanda yas alâmeti olarak da görülmüştür.¹⁵

Ahmet Talât Onay¹⁶ başı açık dua etmenin gelenekte bir çeşit beddua anlamı taşıdığını, duanın kabulünü çabuklaştırdığı inancının var olduğunu, yağmur dualarının da bu nedenle baş açık yapıldığını; bilhassa zulüm görenlerin baş açık ilendiklerini ve bu durumun Anadolu'da halk arasında çok görüldüğünü; baş açık yapılan gerek dua, gerek ilencin yüksek sesle yapıldığını söyler.

Ahmet Paşa, uzun süredir sevgiliye başı örtülü dua eylediğini; ancak bu defa kabul edileceğini umduğu için olsa gerek, başı açık dua edeceğini söylemektedir:

Nice bir örtülü kılam niyâzım ol sâneme

Bu kerre *baş açuban* âşikâre yalvaralum

(Ahmed Paşa)

Niyaz, âşığa mahsustur ve sevgilinin nazının zuhuruyla kendisini gösterir. Şair, bu kişilerin baş açıp feryat etmesinden ve yerden göğe yalvarmasından çekinmektedir:

İhtiyât itmez misin andan ki ashâb-ı niyâz

Baş açup zârî kulup yerden göge yalvaralar

(Necâtî)

b. Başta Hasır Yakmak:

Eskiden zulüm gören halk, padişahın, vezirlerin, valilerin geçeceği yol üzerinde başlarında ot, hasır, paçavra gibi şeyler yakarak durur ve böylelikle dikkati çekip dertlerini anlatırlarmış. Bu şekilde dinlemek âdetmiş.¹⁷

¹⁵Bkz. Hayati Develi, "Dua ve Yas Motifi Olarak "baş aç-" Tabiri", *Türkiyat Mecmuası*, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları*, *Cilt: 20, Yıl: 1996*. (<http://www.edebiyatogretmeni.net/duaveyasmotifi.htm>).

¹⁶ Onay, a.g.e., s.62

¹⁷ Onay, a.g.e., s.63.

Âh elinden ey felek senden kime şekvâ idem
Zâr u giryân *başuma hâsır yakup* da'vâ idem

(Aynî)

Mazlumların çıkardığı ateşli âhlar, koca şehri ateşten sahraya çevirmiş; minareler, sanki şikayet etmek için başlarına hasır yakmışlardır:

İhrâk-ı âh şehri edip deşt-i âteşîn
Yaktı hasır başına yer yer minâreler

(Nazîm)

c. El Açarak İlenmek:

Sevgili, nazlanarak, âşıklardan eteğini çekmemeli, ilgisini kesmemeli; eteğine sarılan ellerin onu bırakınca göklere açılmasından korkmalıdır. Eteğe yapışmak, yalvarıp yakarmak demektir. Ellerin göklere açılması, boşta kalması ve beddua etmesi anlamlarındadır:

Çekme dâmen nâz idüp üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki dâmânundadır

(Fuzûlî)

3. İlenilen Kişinin Sonu veya İlencin Etkisi:

İnanca göre, “âh almak” iyi değildir. Başkalarına kötülük eden, haksız yere zulmeden, cezasını mutlaka çekecektir. Unutmamak gerekir ki “eden, bulur”:

Bir gün cezâsını göreceksin cefâların
Kalmaz esersiz âh edip Allah çektiğim

(Mevlevî Senîh)

Her dem bana ‘azâb u ‘ikâb u ‘itâbunı
İtme efendi çün ki *cihânda iden bulur*

(Hasan Ziyâ‘î)

Nev-cevânsın kalbini zâr itme Râzî'nün sakın
Alma ber-hurdâr olayın dir isen âhum benüm

(Nazîre-i Râzî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Âhın etkisi o kadar büyüktür ki âh, yıldırım düşmüş bina gibi yapar.

Ey felek yap yap gönül kasrın yıkup yir eyleme

Yıldırım urmuş binâyâ döndürür âhum seni

(Zâtî)

Mollâ Veliyüddin, “yaptığım her kötü işin sonrası kötü talih, benden intikam aldı” diyerek yaptığı kötülüklerin cezasını çektiğine inanır:

Her ne bed fi’l etdim ise ‘âkıbet

Aldı benden tâli’-i bed intikâm

(Mollâ Veliyüddin)

Su, şarap gibi şeylerin içildikten sonra kadeh dibinde kalan artığı anlamına gelen cür’ayı, şairlerin ifadelerine göre, yere dökmek âdetten sayılmıştır.¹⁸ Necati Bey’e ait aşağıdaki beyitte ise cür’ayı yere dökmek olumsuz karşılanmıştır. Pîr-i meykede yani meyhaneci, âşığın cür’ayı yere döktüğünü görmüş ve bunu hoş karşılamamıştır. Şair, ilenildiğinin farkındadır ve “bu gün beni onarmayan, bana iyilik getirmeyen onun ilencidir” demektedir:

Dün gördü cür’a dökdüğümü pîr-i mey-kede

Bu gün beni onarmayan anun ilencidir

(Necâtî)

Kadehi içebileceği miktardan fazla su ile doldurup da içemeyerek kadeh dibinde arttırmak halkça hoş görülmemiş; bunu dökmek israf sayılmıştır.¹⁹ Hayâlî Bey, “kadehteki şarabı telef edenin evi, su üzerindeki hava kabarcığı gibi yok olsun, yıkılsın” diyerek ilenir:

Mânend-i habâb ola ilâhî evi virân

Sâgarda şu kim cür’a koyup mey telef eyler

(Hayâlî Bey)

XIII. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarından Defterdar Sarı Mehmed Paşa, zulmedenlerin yaptıklarının kıyamet gününde kendileri için azap sebebi olacağını, hatta zulümleri sebebiyle, ölüm anında can vermelerinin çok zor olacağını ifâde eder:

¹⁸ Bkz. Mine Mengi, *Mesîhî Divanı*, AKM Yay., Ankara, 1995, s. 209 / G.143/5.

¹⁹ Onay, *a.g.e.*, 88

Her ki zulmetti zîr destine
 Yarın ol zulm ana zulmet olur.
 Ol zaman kim ecel boğazın ala
 Ana can vermesi meşakkat olur

(Defterdar Sarı Mehmed Paşa)

Ziya Paşa, konuya daha farklı bir açıdan yaklaşır ve mutlaka adaletin tecelli edeceğini, zulmün çok uzun ömürlü olmayacağını, zalimlerin bir gün mutlaka mazlumdan özür dilemek zorunda kalacağını söyler:

*Nîk ü bed herkes bulur âlemde elbet etdiğin
 Kendi bulmazsa cezâ mîrâs olur evlâdına*

(Ziya Paşa)

*Sabret! Siteme, ister isen hüsn-i mükâfât
 Fikr eyle ne zulm eylediler Yûsuf'a ihvân
 Zâlimlere bir gün dedirtir Kudret-i Mevlâ
 Tallâhi lekad âsereke'lâhü aleynâ.*

(Ziya Paşa)

B. DEVLET İLE DEVLET ERKÂNINA BEDDUA / İLENÇ

1.Padişaha İlenç:

Şairler, buldukları ortam ne olursa olsun, haksızlıklar karşısında susmamış; memleketin saadeti, devletin bekası için devlet adamlarını eleştirmiş ve onları uyarmışlardır. Bunlardan bazıları edep ölçülerini aşmış, işi hezliyyâtan küfre kadar götürmüşlerdir.²⁰

Şairi bilinmeyen bir beyitte, halka zulmetmenin iyi olmadığı, bunun cezasını kendisi görmezse de evladının göreceği hatırlatılır:

*Halka gadr eyleyenin âkıbeti hayr olmaz
 Kendi bulmazsa da bir gün evlâdı bulur*

(Lâ)

²⁰ Mehmet Sarı, "Klâsik Türk Şiirinde Devlet", **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara: Anıl Matbaa, 2007, s.54.

İmparatorluğun güçlü dönemlerinde padişaha ilenmek değil, îmâda bulunmak bile mümkün değildi. Şairin bunu yapması için ölümü göze alması gerekirdi. Ancak, Tanzimat Fermanıyla birlikte padişahların yetkileri kısıtlanmış; Fransız ihtilaliyle Avrupa'ya yayılan hak, hukuk, hürriyet gibi kavramlar, Türk şairleri tarafından da benimsenmiştir. Şairler, padişahın ve yönetiminin ülkedeki karışıklıklara neden olduğunu düşündükleri için, duygularını rahatça dile getirmişler ve çoğu zaman başları sıkışınca yurt dışına kaçmışlardır. II. Abdulhamid devrinde, jurnalcilerin çoğalması, her sözde ve harekette saraya yönelik bir tenkit aranması halkı rahatsız etmektedir.

Şair Eşref, bir şiirinde padişaha “*herkesi susturdun, ülkeyi harabeye çevirdin, bundan sonra senin kapını açacak, senin dostluğuna güvenecek kimseyi bulama*” diyerek ilenirken bir başka şiirinde ise vatani, bütün dalları budanan bir ağaca benzetir ve “*bu mülk elden giderse sen kime zulmedeceksin?*” diyerek II. Abdülhamid’e seslenir:

Halk arasında teneffüs eylemekten havf eder

Her ne mümkünse yapup dünyâyı etdirdin sükût

Bûmlar ötsün serîr-i şevketinde an-karîb

Pâdişâhım ***perdedâr olsun kapında ‘ankebut***

(Eşref)

Mülkü nısfından ziyâde hasma verdiyse n’ola

Patlasın ehl-i hased bu pâdişâh ihsânıdır

(Eşref)

2. Sadrazam ve Diğer Devlet Erkânına İlenç:

Padişahın sonra en etkili kişi sadrazamdır. Onlar hakkında da kötü söz söylemek kolay değildir. Sadrazamlar hakkında söylenen beddualar, ya onun ölümünden sonra ya da sadrazamlıktan azledilip gözden düştükten sonra söylenmiştir.

Yahya Bey, Sadrazam Rüstem Paşa’nın ölümünden sonra şu beyti söyleyerek ondan adeta intikam almıştır:

Gülmez idi ***yüzi mahşerde dahî gülmeyesi***

Çog iş itdi bize ol ***saglık ile olmayası***

(Yahya Bey)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Nef'î, bir kasidesinde Gürcü Mehmed Paşa'yı övmesine karşılık ondan kötülük görür. Bunun üzerine ona bir hiciv yazar. Sihâm-ı Kaza'nın en ağır hicivlerden biri olarak kabul edilen²¹ bu kasidede şair, bütün vezirlerden iyilik gördüğü halde sadarete hiç de layık olmayan bir hain tarafından üç defa azledildiğini söyler ve ona ilenir:

Üçüncü def'âdur bu *Hak belâsın vire mel'ûnun*

Ki yok yire beni 'azl itdi olmuşken senâ-hân

(Nef'î)

Bu hicviyeden sonra Gürcü Mehmed Paşa'nın Nef'î'yi öldürtmek istediğini; fakat şeyhülislâmın fetva vermediğini, Paşa için yazdığı ve birinciden daha ağır olan "a köpek" redifli ikinci hicviyesinden anlaşılmaktadır. Nef'î, Gürcü Mehmed Paşa'yı lanetlemektedir:

Ehl-i dil düşmeni dîn yoksulı bir mel'ûnsun

Ödürürlerse eger cân be-cehennem a köpek

(Nef'î)

Eşref, devlet yönetiminde bilgiye, becerikliliğe, kıvrak zekâyâya, tecrübeye önem verilmesi gerektiğini söyler ve devleti, milleti daha ileriye götürmek yerine yıkmaya çalışanları, görevlerini kişisel menfaatlerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullananları eleştirir. Bütün devlet erkânının halka zulmettiğini; adeta eşkıyadan farkları olmadığını; mazlumların âhını bir musiki gibi algıladıklarını söyler:

Her biri hâlince icrâ-yı mezâlim itmede

Görse bir me'mûrı insân bir şâkî zanneyliyor

Eyleme bî-hûde eyle bî-çâre feryâd ü figân

Âh-ı mazlûmu hükümet mûsikî zanneyliyor

(Eşref)

Fatin Efendi, Sadaret Mektûbî Odasının kalfası olan Şerif Begzâde Rauf Bey için söylediği müzdevic muhammesinde mezarında bile rahat edememesi için²² ona ilenir:

²¹ Haluk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s.74.

²² Feridun Güven, *Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997, s.106.

Yog iken nâsiyesinde eser-i lutf-ı ilâh
 Nice bu mertebeye irdi şahs-ı kûtâh
 Dâ'im ehl-i hünerün kadrini itmekte tebâh
Dilerüm kanbûr ile yere geçsün nâ-gâh
Görmesün câh-ı mezârında dahî hâb u huzûr

(Fatin)

Nâbî, “zulüm ve haksızlıkla elde edilen ve gece gündüz bütün gıdası fakirlerin gözyaşından ibaret olan saadete lanet olsun” sözleriyle zulmü önlemek yerine, halka zulmeden devlete lanet ederken bir diğer beytinde ise “Biz yüce mevkilerin öyle taştan yapılmış sağlam kalelerini gördük ki, bunlar bir beddua âhının topuna dayanamayıp yıkılıverdiler” diyerek âh almama konusunda onları uyarır:

La'net ol devlete kim ola gıdâ
 Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ

(Nâbî)

Tüb-ı âh-ı inkisâra pâydar olmaz yine
 Kişver-i câhun nice sengîn-hisârın görmüşüz

(Nâbî)

Kanunî'nin oğlu Şehzâde Mustafa'nın, bir iftira sonucunda katledilmesi nedeniyle kaleme alınan bir mersiyede, dert ve eziyetlere maruz kalmaları ilgisi ile Hz. Eyyûb, Hz. Bilâl ve Şehzâde Mustafa aynı beyitte anılmışlardır. Mersiyede, Şehzâde Mustafa'ya iftira eden ve idamını infaz edenlere ilenilmiş; dünyada rahat yüzü görmemiş olan Şehzâde'nin, kendisi gibi eziyete maruz kalan Hz. Eyyûb ve Bilâl ile mekânlarının cennet ve dostluklarının ebedî olması için Allah'a dualar edilmiştir:

Kurusun eli kemend atan ana lâl olsun
Kim aldı ise ayağını pâymâl olsun

Adüv ki eyledi bühtânı mümkün oldukça
Cihânda sıhhat ü rif'at ana muhâl olsun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Cihânda çekdi o cümle ezânın âlâmın

Cinânda hem-demi Eyyûbla Bilâl olsun

(Mu‘înî)

Nef‘î, Edirneli Ekmekçizâde Ahmed Paşa'nın cahilliğini, akılsızlığını anlatıp yakınlarını kötüledikten sonra ona ilenir:

Yalnız bana olan ***zulmüni Hak'dan dilerüm***

‘Ömrine devletine bâ‘is-i noksân olsun

(Nef ‘î)

C. DEVLET DÜŞMANLARI İLE DİN DÜŞMANLARINA BEDDUA / İLENCİ

1. Padişahın Düşmanlarına İlenç:

Klâsik Türk şairleri, padişah ve diğer devlet erkânı için bir taraftan dua ederken bir taraftan da onların düşmanlarına “yüzleri gölge gibi siyah olsun”, “gölge gibi ayaklar altında çiğnensinler”, “bu dünyada rahat yüzü görmesinler”, “kedere esir olsunlar”, “ömürlerinin baharlarında perişan olsunlar” gibi sözlerle ilenmişlerdir.

Gölge yerededir ve varlığı güneşe bağlıdır. Padişah güneş olarak düşünülünce, düşman gölge olmakta; bir taraftan padişah yüceltilirken diğer taraftan da düşman, hakir görülmektedir.

Hayâlî Bey, Kanuni Sultan Süleyman'a “*Sen dünyada güneş gibi meşhur olduğun sürece, senin düşmanlarının yüzü, gölge gibi simsiyah olsun*” diyerek padişaha övgüde bulunurken bir taraftan da padişahın düşmanlarına ilenir. Şair, bir başka şiirinde, “*Güneş nasıl çok parlak ise, sen de semalar gibi yüce ol. Senin düşmanın, gölge gibi ayaklar altında çiğnensin.*”der. Övülen, güneş gibi meşhur oldukça düşmanların yüzü kara ve gölge gibi ayaklar altında olacaktır:

Ola adûlarının sâye gibi yüzü siyâh

Sen olduğunca cihânda güneş gibi meşhûr

(Hayâlî Bey)

Sâye gibi düşmanın olsun ayakta pâ-y-mâl

Sen şehâ eflâk-kadr ol nitekim enver güneş

(Hayâlî Bey)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bâkî, Sultan Mehmed için yazdığı medhiyede, padişahın düşmanlarının dünyada rahat yüzü görmemesi için Allah'a dualar eder:

Hakdan niyâzum ol ki 'adûsı zamânede

Râhat yirini bulmaya kûy-ı 'adem gibi

(Bâkî)

Hayâlî, Kanuni Sultan Süleyman'ın düşmanlarının ömürlerinin perişan ve kedere esir olması için gece gündüz beddua eder durur:

Düşmânının ola pejmürde bahâr-ı 'ömrü

Vird edindi Hayâlî bunu leylen ve nehâr

(Hayâlî Bey)

Sen şâdlıkta ***düşmenin olsun esîr-i gam***

Budur Hayâlinin sözü her şâm tâ seher

(Hayâlî Bey)

Ahmed Paşa, Kerem redifli kasidesinde, Fatih'in uğurlu bayram için düşmanlarını kurban etmesini ve onların ömürlerini tarih gibi sona erdirmesini felekten diler:

'İyd-ı ferhundene kurbân ede a'dâmı felek

Sen ahibbâna buyur âb-ı sehâ nân-ı kerem

'Ömr-i hasmın ere târih gibi pâyâna

Nâmını nâme-i ikbâl ede 'unvân-ı kerem

(Ahmed Paşa)

Nedim, Sultan III.Ahmed için yazdığı medhiyelerde padişaha, “*sen bazan yalılarda bazan Sadabat'ta zevk et, eğlen. Gam, keder, sıkıntı okları, düşmanın canına geçsin yani düşmanların kıskançlıklarından patlasınlar, devamlı hor ve hakir olsunlar, tasa ve üzüntü içinde günlerini geçirsinler; yüzleri daima su gibi yerde olsun*” diye ilenir:

Gâh sâhil-hânelerde gâh Sa'd-âbâdda

Sen safâ kıl ***düşmenin endûh geçsin cânına***

(Nedîm)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Hor u hakir olup düşmen dâ'imâ

‘İzz ü şânın efzûn ola hünkârım

(Nedîm)

Kılup Hak dâ'imâ şân-ı şerîfin ‘izz ile ‘âlî

Bu âbâsâ ola yere yüzü hem-vâre a'dânın

(Nedîm)

Aynı şair, Sadrazam İbrahim Paşa'nın devletinin ve ömrünün uzun olması için dualar ederken fitneyle dolu düşmanlarının gam derdiyle parça parça olmaları için ilenir:

Hak Te'âlâ devletin efzûn ede 'ömrün mezîd

Derd-i gamla çâk çâk olsun 'adüvv-i pür-fiten

(Nedîm)

Nef'î, Sultan I. Ahmed için yazdığı bir kasidesinde, padişahın yolunda düşmanlarının başlarının top gibi yerlerde olması için ilenirken; Sultan II. Osman için yazdığı bir kasidesinde de “Padişah, savaş alanına yönelip adımını atınca din düşmanlarının başı, onun yolunda ayaklar altında kalsın.” diyerek ilenir:

Top eylesin yolunda ser-i düşmeni kazâ

Tâ kim felekde mâh-ı neve savlecân verir

(Nef'î)

Eyledikçe azm-i meydân-ı gazâ evvel kadem

Pây-mâl olsun yolunda düşmen-i dînin seri

(Nef'î)

Bâkî, Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden duyduğu acıyı dile getirmek için yazdığı mersiyede “genç ya da yaşlı, kim olursa olsun, senin ölümüne ağlamazsa, duam odur ki onun da gözyaşı çocuğu yerlere girsin” der. Baki, “gözyaşı çocuğu yerlere girsin” derken “çocuğunu gömer gibi gözyaşlarını toprağa gömsün, evlat acısı çeksin” demek istemekte ve herkesi ağlamaya davet etmektedir. Dua, davet etmek demektir:

Tıfl-ı sirişk-i yerlere girsün du'âm odur

Her kim gamumdan ağlamaya şeyh ü şâbdan

(Bâkî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Fuzûlî, Kanuni Sultan Süleyman'a "sen mülkün kıymetlisi, zamanın en yücesi ol; senin düşmanların sıkıntı çeksin; seni çekemeyenler perişan olsun" diyerek bir taraftan padişaha övgüyle seslenirken öte yandan onun düşmanlarına ilenir:

Sen olgıl ercümend-i mülk **düşmen kayd-ı gam çeksin**

Sen olgıl ser-bülend-i dehr **hâsid hâr ü zâr olsun**

(Fuzûlî)

Nâbî, senin fermanına itaat etmeyenin ömrü, benim boyum gibi kısa olsun, diyerek ilenir:

Fermânuna muhâlefete cür'et eyleyen

Olsun draht-ı ömri benim kâmetüm gibi

(Nâbî)

2. Din Düşmanlarına İlenç

Nâ'îlî, Kerbelâ şehidi Hz.Hüseyin'in başını kesenlerin toplardamarlarından ip gibi siyah bir yılanın dolaşması; Kerbelâ'da su vermeyenlerin yok olması; bu fitne ateşini yakan lanetlinin azabını arttırması için Alah'a dua eder:

Ser-i mübârekine kasd edenlerin **olsun**

Gezende mâr-ı siyâh gerdeninde habl-ı verîd

O nahl-i bârvere Kerbelâ zemîninde

Su vermeyenler olsun mübtelâ-yı lerziş-i bîd

Bu fitne âteşin ikâd eden **la'înin ola**

Edip azâbını Kakhâr lahza lahza medîd

(Nâ'îlî)

Nesîmî'yi sevdiğinden ayıran, Allah'tan uzak olsun. Hz. Muhammed'i Hz. Ali'den ayırana lanet olsun:

Nesîmî'den cüdâ yârı kılan **Haktan cüdâ olsun**

Ki yârından cüdâ kılan bî-dîn ü îmândır

(Nesîmî)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

Kim Muhammedi Alî'den ayırır *la'net ana*

Lahmike lahmî değil mi yâ Alî senden meded

(Nesîmî)

C. SEVGİLİYE BEDDUA / İLENÇ

Sevgili, klâsik Türk şiirinde en çok sözü edilen ve âşığa sebepsiz yere eziyet edendir. Âşık, genellikle düşman bakışlı olan sevgiliyi sevmekten başka bir şey yapmaz ve sevgilinin bu kadar çok eziyet etmesinin nedenini anlamakta zorlanır:

Yâ Rab ol düşman bakışlı yâra nitdüm neyledüm

Sevdüğümden gayrı ol dildâra nitdüm neyledüm

(Necâtî)

Kâsik Türk şiiri geleneğinde âşık-sevgili ilişkisinde sevgiliye düşen görev, âşıklarını üzüntüden, acıdan öldürmek, onlara eziyet etmektir. Bu durum, geleneksel sevgili tipinin en belirgin özelliğidir. Sevgili; hem rakibe hem âşığa yönelir. Vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Rakiple buluşur, âşıktan sevgisini saklar. Nazlıdır, aşiftedir, fettandır. Bu özellikler divan şiiri geleneğinde sevgiliyi sevgili yapan özellikler olduğu için ayıplanacak özellikler değildir. O sevgili, âşığın âhından ve feryadından sakınmaz; çünkü cennetin açılan gülü saba yelinden korkmaz:

Ol cefâkâr eylemez feryâd u âhumdan hazer

Cennetün handan gülü bâd-ı sabâdan korkmaz

(Necâtî)

Âşığın amacı gönlüne taht kuran sevgiliye ulaşmaktır. Âşık, sevgiliye ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdır. Âşık, kul; sevgili, sultandır. Sevgili, cana kasteder; âşığa yâr olmaz, taş yüreklidir, sözünde durmaz. Âşığın âh etmekten ve Allah'a sığınmaktan başka yapacağı bir şey yoktur. Bu sığınma bir bakıma haksızlık yapanın Allah tarafından cezalandırılacağını beklemek anlamına gelir. Sevgilinin bütün olumsuz özelliklerine rağmen âşığa düşen görev, sevgiliden şikâyetçi olmamak ve onun eziyetlerine sabırla tahammül etmektir. Allah, sevgiliyi bir güzelin aşkına düşürürse o zaman sevgili, âşıkların neler çektiğini anlayabilir:

‘Âşıklarun ne çekdiğini anlamag için

Allâh ideydi bir güzele mübtelâ seni

(Necâtî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sevgili gül; âşık da bülbüldür. Âşığın âhı; dağı, taşı etkiler. Sevgili için en büyük tehlike, âşığın âhını almaktır:

Gonce-lebsin gül-‘ızârum *alma âhın bülbülün*
‘*Âşıkun âhi ider zîrâ ki tâg u taşa kâr*

(Şâhî)

Dehr gülzârında ber-bâd oldu çok gül hırmeni
Ey gül-i nev-reste zinhâr *âhın alma bülbülün*

(Celîlî)

Âşık, bazan öyle ateşli âh eder ki onun ateşinden gökteki yıldızlar, ay ve güneş tutuşur. Ağızdan çıkan buğunun göğe doğru yükselmesi, Allah’ın katına ulaşması nedeniyle “*Alma mazlumun âhını çıkar aheste aheste*”, “*Mazlumun âhi yerde kalmaz*” gibi atasözlerine konu olur. Güzellik burcunda güneş olan sevgili, âşığını yakmakta ve perişan etmektedir. Şair, “*kimsenin âhi yerde kalmaz*” sözleriyle sevgiliyi uyarmak ister:

Ey güzellik burcına hûrşîd olan yakma beni
Yirde kalmaz çün bilürsin dûd-ı âhi kimsenün

(Necâtî)

Gök yüzini gözetme gurûr-ı cemâl ile
Kalmaz bilürsin ey yüzi hûrşîd yirde âh

(Necâtî)

“Âh etmek” bir çeşit dua etmektir ve bu dua, bir ok gibi göklere çıkar. Necati, bir dua oku gibi göklere çıkan âşığın âhından sevgilinin çekinmesini ister:

Ey mâh-çihre âşıkun âhından it hazer
Bilmez misün ki göklere tîr-i duâ çıkar

(Necâtî)

“Âh”, bazan bir kasırgadır, yer yüzünde ne varsa siler süpürür. Bazan kara bir dumandır, gökyüzünü kaplar. Bazan bir alev topudur, dünyayı yakıp kül eder. Bazan Hak katına yükselen bir bedduadır, “Celâlullah”tan imdat ister.²³ Âşığın âhından çekinmelidir:

²³ Ahmet Sevgi, *Beyitlerin Gölgesinde*, Konya, 2004, s.72.

Dûd-ı âhum göklere boyadı rûy-ı ‘âlemi
Nâr-ı âhumdan sakın ey şâh-ı hûbânım benüm
 (Şâhî)

Şâh-ı ‘aşkum *şerer-i âteş-i âhum* sipehüm
Yanar oddur benüm ey şâh-ı sipâhum hazer et
 (Zâtî)

Ben hamide-kad nigârâ saht olup ah eylesem
Katı yaydan ok çıkar gibi çıkar âhum benüm
 (Zâtî)

Âh kim kılmadı cânâ gönlüne nâlem eser
 Gerçi derler *âh-ı ‘âşık seng-i hârâdan geçer*
 (Adnî)

Ayrılık, âşğın istemediği bir durumdur. Aksi takdirde, gönülden çıkacak âhın kara dumanı, dünyayı karanlık edecektir. Aslında ayın harmanını yakan, âşğın âhıdır:

Hirmen-i mâhı yakan âh-ı derûnumdur benüm
 Çarh-ı ser-keş dostlar şimdi zebûnumdur benüm
 (Necâtî)

Zâtî, sevgiliden acı çektirmemesini ve kendisinin âhını almamasını ister. Yoksa ayın harmanının yanacağını ve yıldız tanelerinin kül olacağını söyler. Âhından çekinmesini isteyen şair, güneşin doğunca ayın güzelliğinin kalmayacağını anlatmak ister. Âşğın âhının ejderhası göğe çekilirken ağızından fişkırان ateşlerle sabrının harmanı tutuşabilir. Sevgili bundan çekinmeli ve âşğına âh ettirmemelidir:

Hirmen-i mâh yanar dâne-i encüm kül olur
Âh etdürme bana ey yüzi mâhum hazer et
 (Zâtî)

Ey gözüm nûrı beni yakma firâk âteşine
‘Âlemi zulmet eder dûd-ı siyâhum hazer et
 (Zâtî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Zâtîyâ sâ'ikadan hırmên-i sabrun tutuşur
Çekilürken göğe *bu ejder-i âhum hazer et*

(Zâtî)

Âşık, sevgilinin kendisini üzmemesini, beddua almamasını diler ve onu uyarır:

Kaddümi bükdün *sakın âhumdan ey mâhum benüm*
Yedi kat gökden geçer çarh okıdur âhum benüm

(Necâtî)

Parlak bir aynayı duman nasıl mahvederse, şâir de kendi âhının dumanıyla sevgilinin yüzünün bozulacağını söylemektedir. Burada “dûd-ı âhı” beddua olarak ele almak mümkündür. Hat, sevgilinin güzellik aynasına iz bırakmış bir dumandır. Sevgili, âşıkların âhını hiçe saymaktadır. Oysa şimdi o âhların neticesinde güzelliğinden olmuştur. Yüz, ateştir. Üzerindeki ayva tüyleri ile bu ateş, dumanlı halde bulunmaktadır. Hâlbuki ateş, dumansız olmalıdır, yani sakal kazınmalıdır.

Dilek ve temenni ifadesiyle sevgiliye bir uyarı niteliği taşıyan aşağıdaki beyitte, tıraş olmuş bir yüzdeki parlaklık ve hoşça gidicilik övülmekte; sevgilinin kendisine olan ilgisinin de bu seviyede olması arzulanmaktadır. Eğer sevgili kendisini reddederse onu, sakalından dolayı yüzü berbat olmuş bir insanın durumuyla tehdit etmekte ve eğer ilgi göstermezsen senin durumun da “*sakalı karmakarışık bir insan gibi, karışık bahtlı olsun*” demektedir:

Gel Ahmed’i yakma ki anun dûd-ı dilinden
Âyet-i hüsnün yine jeng olmaya cânâ

(Ahmed Paşa)

O sevgili, Yahya’nın şîirinin incisini kulağına küpe etmezse, toprak çömlek gibi olsun yani bu dünyada kıymet ve itibar görmesin:

Gûşvâr itmezse dürr-i nazmunı Yahyâ o şâh

Kadr u kıymet bulmaya âlemde mânend-i hazef

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Güzelliği ve şairliği ile ünlü Mihri Hatun’un Necati Bey’e hissi yakınlığı olduğu ve duygularını mısralarla ifade etmeğe çalıştığı bilinir. “*Ben senin vefalı bir sevgili olacağını bekliyordum. Senin böyle bir cefakâr olacağını nasıl bilebilirdim. Aşkının yolunda benim*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

neler çektiğimi bir gün aşka tutulunca anlarsın. Beni aşka düşürdün. Göreyim sen de benim gibi aşka tutulasın.” diyerek beddua eder:

Ben umardım ki seni yâr-ı vefâdâr olasın
Ne bileydim ki seni böyle cefâkâr olasın

Reh-i ‘aşkında neler çektiğüm ey dost benim
Bilesin bir gün ola ‘aşka giriftâr olasın

Beni azade iken ‘aşka giriftâr itdün
Göreyim sen de benim gibi giriftâr olasın

(Mihri)

Aynı şair, “Ey asılası gönül, sözüme uymadın. Dilerim ki sonunda onun zülfünün ucuna asılasın. Beddua etmiyorum ama Allah’tan diliyorum ki kendin gibi cefakâra tutulasın.” diyerek hem sevgiliye olan aşkının büyüklüğünü hem de sevgilinin ilgisizliğinden şikâyetini dile getirir:

Sözüme uymadun ey asılası dil dilerem
Ser-i zülfüne anun âhiri **ber-dâr olasın**

Beddu’a etmezem amma Hudâ’dan dilerim
Bir senin gibi cefakâra hevadâr olasın

(Mihri)

Düşmanlarına ilenenler “*Sen de Mihri gibi bahtsız olasın*” derler:

Şimdi bir hâldeyüz kim ilenen düşmânına
Der ki Mihri gibi sen dahi siyehkâr olasın

(Mihri)

Sevgilinin zülfünde perişan olanların hâline acımayan âşık, Necâfî gibi bir derde tutulmalıdır. Bu kötü durumu görme dileği, şairin ilencidir:

Zülfün âşüfteleri hâline rahm eylemeyen
Göreyin bencileyin derde giriftâr olsun

(Necâfî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Âşık, sevgilisine beddua etmek istemez; ama aynı derde onun da tutulmasını ister:

Nice bir mübtelâ-yı ‘aşka hicrâmı belâ olsun

İlâhî kendü gibi bî-vefâya mübtelâ olsun

(Bâkî)

Hücûm-ı nâle-i şeb-girden zâlim haberdâr ol

Beni bîmâr-ı hicrân eyledin sen dahi bîmâr ol

(Nedîm)

Nedîmânın sözü ancak budur ey âfet-i devrân

Gözün gibi beni bîmâr kıldın sen de bîmâr ol

(Nedîm)

Beni ser-mest iden çeşm-i siyâhun pür-humâr olsun

Beni şeydâ iden zülfün de sevdâya şikâr olsun

(İzzet Ali Paşa)

Perîşân-hâl iden âşüftegân-ı ‘aşkı kâküldür

Anun da mâye-i sâ mân-ı hâli târ u mâr olsun

(İzzet Ali Paşa)

İzzet Ali Paşa bir beytinde “Sevgili, güzelliğinin bahçesini seyretmeyi yasakladı. O da bu âlemde gün görmesin, baharı özleyen olsun.” derken, bir diğer beytinde “Gönlü böyle inleyen sevgilinin ince belinin fikridir. O da gönül gibi ağlayıp inlesin, o da kendinde bulsun.” sözleriyle sevgiliye ilenir:

Temâşâ-yı riyâz-ı hüsnünü men itdi ol âfet

O da gün görmesin ‘âlemde müştâk-ı bahâr olsun

(İzzet Ali Paşa)

Dili hem-hâl eden nâleyle fikr-i mû-miyânundur

O da kendinde bulsun dil gibi zâr u nizâr olsun

(İzzet Ali Paşa)

Şair, sevgilisine “derdinle hâlîmi bozup değiştirdin, öldürdün; sen de ateşlerde yan” diyerek ilenir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ey gönül hâlimi derdinle dige-gûn ettin
Göreyin *odlara yan sen beni mağbûn ettin*

(Hayâlî Bey)

Sevgili, ayrılık hasreti ve derdiyle âşığı viran etmiştir. Âşık, “*senin de hasret ve dert ile viran olduğunu göreyim*” diyerek ilenir:

Hasret ü derd ile ey dil beni vîrân itdün
Göreyin *hasret ü derd ile seni vîrân ol*

(Necâtî)

Şairler, bazen sevgiliye bazen de rakibe âh ederler. Avnî aşağıdaki ifadelerinde, sevgilinin rakibin kendisine cevretmesine engel olduğunu söyler ve bunu, âhının sevgiliye tesir etmiş olmasına bağlar:

Dün rakîbün cevri ni men‘ eyledün ben hasteden
Eyledi te’ sîr gûyâ âh ü efgânüm saña

(Avnî)

Âşığın ümit tohumunu ayaklar altında çiğneyen sevgiliye şair, Allah onu bir ekmeğe muhtaç etsin diyerek ilenir:

Tohm-ı ümmîdüm benim pâ-mâl ider Rezmî o yâr
Dilerüm Bârî anı muhtâc ide bir ekmeye

(Rezmî)

D. RAKİBE BEDDUA / İLENÇ

Âşık-sevgili ikilisi arasında âşık ile yarışan ve ona ortak olan kişi “rakip”tir. Âşık, rakiple sürekli mücadele içindedir ve onun en büyük düşmanıdır. Her olumsuzluktan onu sorumlu tutar. Sevgilinin rakiple birlikte olduğunu, rakibin sevgiliye kötülük edeceğini düşünür. Sevgilinin rakibe ilgi gösterip kendisine ilgisiz olmasından şikâyet eder. Rakibin adı “lanet” kelimesiyle birlikte anılır:

Sürdi çıkardı cennet-i kûyından ol mehün
Âdem *rakîb-i dîve nice la‘net itmesün*

(Necâtî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Şeytanlığ idüp azdurur agyâr yârımı
Âdem olan *ana nicesi la'net itmesün*

(Nazire-i Resmî)

Kitâb-ı 'ışka gördüm ne kati yazug imiş
Rakîb adını anmak kimesne la'netsüz

(Necâtî)

Âşık, sevgiliye daima tembihlerde bulunur ve rakip hakkında onu uyarır. Buna rağmen sevgili, âşıktan çok rakibe imkân tanır ve onunla birlikte olur. Her ne olursa olsun âşığın amacı, gönlüne taht kuran sevgiliye ulaşmaktır. Âşık, sevgiliye ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdır; ancak rakip, âşığın huzurunu kaçıtır. Âşık, rakibe “*boğazından asılaydı ya da yerlere gireydi*” diye ilenir:

Yârımı benden cüdâ kıldı cüdâm olsun rakîb

Bogazından asılaydı yâ gireydi yirlere

(Necâtî)

Klâsik Türk şiirinde “*kör olsun*”, “*bin parça olsun*”, “*sevdiklerinde bulsun*”, “*gökte bulut yokken başına yıldırım düşsün*”, “*kuduz olsun*”, “*boynu kırılsın*”, “*eli ayağı büzülsün*”, “*Allah canını alsın*”, “*Allah onun ölümünü görmek nasip etsin*”, “*helvasını ve aşını nasip etsin*”, “*cehennemde zebani etsin*”, “*derisi yüzülsün*”, “*maksuduna ulaşmasın*”, “*boğazından asılsın*”, “*yerlere girsin*” gibi ifadelerle rakibe ilenilmiştir.

Solakzade Tarihi'nde Selim'in sert tavrı ve Pîrî Mehmed Paşa'nın tedirginliğiyle ilgili olarak Âlî Efendi'den nakledilen bir olaydan söz edilir: “Merhum ve mağfur devrinde, vezir namında olanlar ayına varmadan katl olunmakta devlet âyânı birbirine beddua etseler, “*Sen de Sultan Selim'e vezir olasın.*”derler idi.²⁴ Yavuz Sultan Selim zamanında yaşamış, adını bilmediğimiz bir şair, ilençlerin en etkilisini²⁵ rakip için söylemiştir:

Rakibin ölmesine çâre yokdur

Vezir ola meger Sultân Selîm'e

(Lâ)

²⁴ Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1. Baskı, Haziran, 1997, s.195.

²⁵ Mehmet Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, Umran Yay. Temmuz 1981, s.61.

Rakibin kelime manası “gözleyen, gözetleyen ve bu arada onu koruyan” anlamına gelir. Onun bu tarafını bilen âşık, ona “*gözü kör olsun*” diyerek ilenir:

Yâ İlâhi kande kim var ise *kör olsun rakîb*

Tâ ki âşık yol bula ma‘şûkı pinhân kocmaga

(Ahmed Paşa)

Sevgilin saçıyla içli dışlı bir halde bulunan tarak, âşığın bir türlü sahip olamadığı sevgiliye yakın olma imkânına kavuşması bakımından rakip olarak düşünülür. Tâcîzâde Ca‘fer Çelebi, “*biri sevgilinin saçları ile oynar, diğeri ise onu kucaklar*” diyerek tarağa ve aynaya bin parça olmaları için ilenir:

Göreyin şâneyle âyine *bin pâre olsun* kim

Biri zülfi ile oynar biri anı kocar karşı

(Tâcîzâde Ca‘fer Çelebi)

Rakip, kıskanç ve dedikoducudur; cefasıyla, âşığı sevgiliden ayırmıştır. Şair, “*bana ettiklerini o da sevdiklerinde bulsun*” diyerek kıskanç rakibe ilenir.

Cevr ile sevdüğümden ayırdı beni hasûd

Sevdüklerinde bulsun efendi iden bana

(Necâtî)

“*Gökte bulut yokken başına yıldırım düşsün*” sözü beklenmedik felaket veya kötü olaylarla karşılaşsın, anlamında rakibe ilenir:

Yâr eşiginde rakîbâ ideyin şöyle figân

Gökde bulut yog iken yıldırım insin başına

(Behiştî)

Rakip, sevgilinin semtinde bir köpektir. Âşığı it gibi dalamıştır. Bu sebeple, sevgilinin “kûyumun itidir” diye itimat etmemesi ve ondan sakınması istenir. Âşık, Allah’tan o köpeğin kuduz olmasını diler:

İt gibi daladı beni kûyunda rakîbin

Ey dost *Hudâ’dan dilerem kim kuduz olsun*

(Hayâlî Bey)

İslâmiyette köpek mekruh sayıldığı için camilere giremez ve inanışa göre içinde köpek bulunan eve melekler girmez. Şair, “*Allah,*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

mesçide girmiş köpek gibi senin hürmetini versin" diyerek rakibe ilenir:

Kûy-i dil-berde rakîbâ **Hak Te'âlâ eylesün**

Mesçide girmiş köpek gibi ziyâde hürmetüñ

(Zâtî)

Âşık, sevgilinin güzelliğinin bağına el uzatan rakibin boynu, eli ve ayağının büzülmesi hatta derisinin yüzülmesi için Allah'a dualar eder:

Meclisde boyun çekdi rakîb ol şeh-i hüsnê

Her kanda ise bî-edebün **boynu üzülsün**

Ayak basup el uzadanun bâg-ı cemâle

Ey yâr-ı perî-rû **eli ayağı büzülsün**

Soyuldu didiler gice mestâne rakîbi

Yahyâ göreyin kim **derisi dahı yüzülsün**

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Âşık, Allah'tan rakibin canını almasını; rakibin ölümünden sonra pişirilecek olan aşından ve helvasından yemeği nasip etmesini; rakibin canını almadan kendi canını almamasını dileyerek rakibe beddualar eder:

Yâr işiginden üzülürsün dir imiş baña rakîb

Yâ ilâhî dîlegüm bu ki anuñ boynını üz

(Zâtî)

Yâruma cânım dimiş ben görmeden ey dil rakîb

Göreyin Tanrı anun cânın teninden ayra

(Zâtî)

Aş ile halvâ bişürmekde rakîb üstâd imiş

Hak nasîb itsün bize halvâsını vü aşını

(Zâtî)

Yâra cânım didi kâsd itdüm rakîbün cânına

Cânım alma cânın almayınca Allâh'um benim

(Nazîre-i Sürûf-i Müderris)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bunca zamandır gülü bülbülden ayıran kafestir ve âşık için rakiptir. Bu yüzden âşık, kafese yani rakibe “*kırılacağı*” diye ilenir:

Bunca demdir ki gülün eyledi bülbülden dūr
Dād elinden *bu şikest olası* künc-i kafesin

(Nedîm)

Âşık, rakibin kara yüzünün ocak taşına dönmesi için ilenir:

Nâr-ı ‘ışk ile kül oldum der rakîb
Dönsün ocak taşına kara yüzi

(İbni Kemal)

Sonbahardaki çınar yaprakları gibi rakibin elleri de kurusun.

Gül-i ruhsârına yârin tokunurmuş agyâr
Kurusın elleri mânend-i hazân-dâde çenâr

(Hâletî-i ‘Azmi-zâde)

Sevgilinin yanağındaki nar çiçeğine kim yasemin derse, onun yeri semender gibi ateş olsun:

Gül-nâr-ı ruh-ı dil-bere her kim ki semen dir
Âteş ola anun yeri mânend-i semender

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Rakip, iki cihanda da rahat yüzü görmesin:

Beni musâhib olmaga komaz habîb ile
Yâ Rab ne çâre eyleyeyim ol rakîb ile

Olsun iki cihânda gam u derde mübtelâ

Ol dil ki hurrem olmaya cevr-i habîb ile

(Adnî)

Son nefeste iman ile göçmek, her inanan insanın arzusudur. Ancak, rakip için bunun tersinin olması dlenir.

Ey rakîb itdün beni ol nâ-müselmândan cüdâ
Göreyin kim *olasın son demde îmândan cüdâ*

(Hayretî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Niçün ol yâre rakîbâ didün imânumsın
Göreyin *ayrılсын son demi îmânundan*

(Bâkî)

Suyu rakip olarak gören şair; kendi gözyaşları gibi suyun da kızıl kanlara boyanmasını diler:

Dikse ger çeşmi habâbın sen semen-ruhsâra su
Kanlı yaşım gibi boyansın kızıl kanlara su

(Hayâlî Bey)

Sevgili, âşığını geceleyin öldürmek için, cefa kılıcını çekmiş; ama sonradan pişman olmuş ve vazgeçmiştir. Sevgilinin âşığı öldürmesi, âşiğe ilgi göstermesi demektir. Âşığın istediği ölümdür. Fuzûlî, onu bu işi yapmaktan vazgeçirene ilenmekte ve isteğine kavuşmasını; çünkü ben muradına eremedim o da muradına eremesin, demektedir:

Yâr dün çekmişti katlim kaskine tîg-i cefâ
Yetmesin maksûduna yâ Rab peşîman eyleyen

(Fuzûlî)

Rakip, bülbül gibi gece gündüz inlesin:
Gonca lebün hevâsıyla kan yudanlarun
Bülbül gibi işi dün ü gün âh u zâr ola

(İbni Kemal)

Kötü ahlâklı rakibin yeri, cehennem; görevi de zebânîlikten başkası değildir. Behiştî, “Allah seni cehenemde zebânî etsin” diyerek rakibe ilenir.

Bed-hısâlünle seni Allâh Te‘âlâ ey rakîb
Yüri var bâri *cehennemde zebânî eylesün*

(Behiştî)

Cem Sultan ise bir beyitte âşığın rakiplerine boş yere beddua etmemesini ister. Zira acı patlıcanı kırağı çalmaz:

Rakîbe ilenüben kılma nefrîn
Ki bâdincân-ı beddür irmez âfet

(Cem Sultan)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Aşağıdaki beyitler, rakibe yapılan beddualarla ilgilidir:

Gözi çıksun nergisün kim benzerem dir çeşmüne

Aşaga olsun başı kim Tûba öykünmüş sana

(Nazîre-i Hızrî Beg Çelebi)

Dost kûyından üzölsün dir imiş düşmân bana

Hâcetüm budur Hudâdan kim anun boynın üze

(Zâtî)

Derd ise ger rûz u şeb hem-sohbet olmak yâr ile

Ol hakîm-i bî-bedel ana devâ göstermesün

(Zâtî)

Yâ İîlâhî kableden dönsün yüzi mihrâbveş

Kim ki mihrâbı anun teşbîh iderse kaşına

(Zâtî)

Müjen kim hançere teşbîh iderse

İîlâhî ölümü olsun bıçakdan

(Zâtî)

Rakîbâ kıymazın sana senünle ‘ahdümüz kanı

Eğer içmek dilersem kanunı **olsun toñuz kanı**

(Zâtî)

Öykünürse ruhlaruğa lâle-i ter gül gibi

Kâr-u-bârı yile virsün **ömr az olsun** begüm

(Cafer Çelebi)

Yâruma cânım dimiş ben görmeden ey dil rakîb

Göreyin Tanrı anun cânın teninden ayıra

(Zâtî)

Parelensün dilerem şâne gibi bagrı anun

Her ki elin uzada zülf-i perîşânun için

(Nazîre-i Muhibbî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

D. ÂŞIĞIN VEYA ŞAİRİN KENDİNE İLENMESİ

İlençler, dua halini almasa da bir dileğe dönüşür. Âşığın dileğinin gerçekleşmesi bir şarta bağlıdır. Âşık, sevgiliden ayrı yaşamayı dilersem, “*canım haram olsun.*” Sevgiliden başkasına bakarsam “*gözüm çıksın*”, “*haram olsun*”, “*uyku haram olsun*” gibi sözlerle kendisine ilenir.

Sensizin dirlik dilersem gamzene katlüm halâl

Leblerünsüz zindegânî *cânuma olsun harâm*

(Râhimî)

Temâşâ eyledüm tasvîrünü dîbâ-yı hüsn üzre

Gözüm çıksun bakarsam gayra ger cevri cinân olsun

(Râhimî)

Pertev-i hurşîd-i ruhsârı hayâlin ol mehün

Ey gözüm ger göresin bensüz harâm olsun sana

(Necâtî)

Ol gözi mestâneye uydun Necâtî yürü var

Giceler tâ subha dek *olsun harâm uyhu sana*

(Necâtî)

Cânânenün şarâb-ı leb-i rûh-perverin

Ger bizden ayru göresin ey dil harâm ola

(Necâtî)

Ben senin âb-ı hayât-ı lebinin teşnesiyim

Tâlib-i çeşme-i hayvân isem insân değilim

(Yenişehirli Avni Bey)

Câm-ı ‘ışk olmaz ise derd olsun

Bana hân-ı safâ nevâleleri

(Necâtî Bey)

Dimem ser-rişte-i maksûdı mâl ü câhdan bulsun

Gönül esbâba itmez ilticâ *Allah’dan bulsun*

(Antakyalı Münif)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bir devâsuz derd imiş dirlir egerçi derd-i 'ışk

Derde dermân bulmasun derdine dermân isteyen

(Muhibbî)

Su sepüp merdümlük itdi sîne-i pür-sûzuma

Hak Ta'âlâ çeşmemün kılsun ziyâde yaşını

(Zâtî)

Âb-ı Hızır-ı lâ'lüne mâyil olanlar ölmesün

Ana cânlar virmeyen ***'âlemde dirlük bulmasun***

(Zâtî)

Şevk ile çak olmayan pîrâheni

Tiz zamânda göreyin olsun kefen

(Amrî)

Şol yakalu pîrâhen gibi bir kez seni 'ömrüm

Eger koçmadan ölürsem senün boynunadur kanum

(Nazîre-i Câmî-i Emîn)

Giriftâr-i gam-i aşk olalı âzâde-i dehrim

Gam-ı aşka beni bundan beter yâ Rab giriftâr et

(Fuzûlî)

Bu hüsn ü bu cemâl ile güzeller şâhısın şahım

Yolunda can u baş terkini urmayan yezîd olsun

(Usûlî)

Ayağın toprağın ger gevher-i maksûd bilmezsem

Bu deryâ-yı havâdisde vücûdum nâ-bedîd olsun

(Usûlî)

Nef'î, Etmekçizâde Ahmed Paşa'yı hicvetmek için söylediği terrib-i bendinde, ondan hicivle intikam almak için kendisine söz verir ve eğer ondan bu şekilde intikam almazsam şairlik bana kara çalsın, iftira olsun, der.

İntikâm almaz isem hicv ile ben de ondan

Şâ'iriyet bana her vechile bühtân olsun

(Nef'î)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Kurtarmasun Allah beni bu derd-i hevâdan

Derdüñ ile dil dađlamayan zevkini bilmez

Dindürmesün Allah gözümüñ yaşını zîrâ

‘İşkuñ ile ağlamayan zevkini bilmez

(Avnî)

Eğer ben bütün bu olup bitenlere, yerden göğe yuf demezsem, tepkisiz kalırsam, bana yazıklar olsun:

‘Âlemde ki kâmil çeke gam zevk ide câhil

Yerden göğe dek yuf bana ger dimez isem yuf

(Bađdatlı Rûhî)

Şair, “âlemi ateşlerde yaktın sen de ateşlerde yan” diyerek kendisine olan tepkisini dile getirir:

Odlara yan Âhî kim odlara yakdun ‘âlemi

Odlara yansun göreyin nâle vü âhum benim

(Âhî)

Âşık, gözyaşı parasını sevgilinin yoluna harcamaktan çekinmemektedir. Sevgili için varını dökmeyen yok olsun:

Nukûd-ı eşkümi yolunda dökmeden kaçmam

Yog olsun ol kişi kim sana virmeye varın

(Şeyhülislâm Yahyâ)

Sevgilinin ayağının toprağı, âşığın gözünün sürmesidir. Aynı zamanda ilaç olarak da kullanılır. Şair, “*senin ayağının toprağını gözüme sürme olarak kabul etmezsem, dünyaya gözsüz bakayım yani iki gözüm, kör olsun.*” sözleriyle meydan okur:

İki gözsüz bakayın dünyâya ger

Hâk-i pâyun bilmez isem tûtiyâ

(Necâtî)

Nâ‘ilî, bir müseddesin her bendinin sonunda “*Şad olmayan gönlümü yıkanlar, şad olsunlar. Benim için muradına ermesin diyenler, muratlarına ersinler*” diyerek kendisine bedduada bulunanların dileklerinin yerine gelmesi için dua eder:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Yıkanlar hâtır-ı nâşâdımı yâ Rabb şâd olsun
Benim için nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd
olsun

(Nâ‘ilî-i Kadîm)

İki âlemi terk etmeden sevgiliye kavuşmak mümkün değildir. Şair, “nice âlemlere değer bir Mustafa”sı olan âşığa iki dünya temennasının haram olmasını ister:

‘Âşka olsun iki dünya temennâsı harâm

Nice ‘âlemler deger bir Mustafâsı var ise

(Hayâlî Bey)

Kible, her Müslüman’ın yöneldiği bir yön ise, güzellik de âşıklar için ayındır. Güzellikten anlamayanlar, sanki yönlerini kiblede çevirmiş gibi olurlar. Sevgilinin güzelliğini görüp de ondan yüz çevirenin yüzü, Allah’ın kiblesinden de dönsün:

Yüzü Hak kiblede dönsün anun kim

Cemâlin gördü senden yüz çevirdi

(Ahmed Paşa)

Sevgilinin mahallesinin Kabe’sinin harimi âşığa sığınak olarak yeter. Bir başka secde âşığa haram olsun:

Harîm-i Ka‘be-i kûyun yiter penâh bana

Haram ola dahı bir gayri secdegâh bana

(Ahmed Paşa)

“Dünyaya değil de cennete meyl edersem, Allâh’ım bana sevdiğimin yüzünü göstermesin” diyen şairin dileğinin gerçekleşmesi bir şarta bağlıdır:

Zâhidâ dünyâ degül meyl eyler isem cennete

Sevdüğümün yüzün Allâhum bana göstermesün

(Necâtî Bey)

Yolunda ok gibi doğru olmazsam, elif gibi olan boyum yay gibi bükülsün.

Yolunda ok gibi togrı degülsem ey kemân-ebrû

Bükilsün dâl-i zülfünden elif kaddüm kemân olsun

(Nazire-i Şem‘î)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Gönül kuşu, sevgilinin saçlarının kıvrımları arasındadır.
Âşık, buradan uçmayı düşünürsem “kâfir” olayım der:

Murg-ı câna olalıdan zülf-i pür-çînün kafes

Kâfirüm ger bir nefes uçmaga eylersem heves

(Şâhî)

Sana “yok olsun” diyenler, bu dünyada “var olmasın”
(yaşamasin):

Sensüz ey dilber bana ‘âlemde dildâr olmasun

Sana yog olsun deyenler dünyâda var olmasun

(Nazire-i Nebi)

E. FELEĞE BEDDUA / İLENÇ:

Felek; ihtiyarlığı, dönecliği, kimseye yar olmaması gibi özellikleriyle şikâyetlere neden olur. Felek, döne döne (gök kubbesinin dönmesi ve “tekrar tekrar” anlamlarında) şairin günahını almakta, ona zulmetmektedir. Zâtî’nin âhı, yıldırım kamçılı bir adam gibidir. Ondandır çekinmek gerekir.

Döne döne inil inilersin ey felek

Tokındı çarhuña meger âh-ı zebân-dırâz

(Zâtî)

Ey felek döne döne alma günâhum hazer et

Yıldırım kamçılı bir kimsedür âhum hazer et

(Zâtî)

Felek, senin kıymetini bilmezse, bahtım gibi kör olsun:

Sen Nâ’iliyâ neşr et âfâka dür-i nazmın

Bilmezse felek kadrin bahtım gibi kûr olsun

(Nâ’ilî)

Necâtî, bir beytinde feleğin dokuz hisarının yıkılması için ilenirken bir diğer beytinde ise ayın çırasının sönmesi, sabahın olmaması, gece ve gündüz karanlıkta kalması için feleğe ilenir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Berâber itdi yere bürc gibi seddümüzi

Yıkıla dileğüm oldur bu nüh hisâr-ı felek

(Necâtî)

Çerâg-ı mâhı söyündür sabâh revzenin ört

Bu derd ü hasret ile dün ü gün karâr felek

(Necâtî)

Şairler, istedikleri gibi dönmeyen feleğin yerle bir olmasını, harap olmasını, temelinden yıkılıp viran olmasını, baş aşağı gelmesini isterler:

Bu ne gerdîş bu ne cünbîş bu ne devrân olsun

Böyle kalursa ***felek hâk ile yeksân olsun***

Hâtır-ı ehl-i dili ol nice eylerse harâb

Temelinden yıkılıp ol dahi virân olsun

Gelmesün ikisi bir yere benâtü'n-na'sun

Belki cem'iyet-i Pervîni ***perîşân olsun***

(Nef 'î)

Sâyesinde kılmaduk ey Hayretî bir gün huzûr

Göreyin ***olsun bu fânî kasrun eyvânî şikest***

(Hayretî)

Kılmasa 'âlem murâdınca medâr ***olsun harâb***

Olmasa devrân seniñ re'yince ***devrân olmasın***

(Fuzûlî)

Pây-mâl olsun felek hasretle dâmânım gibi

Kehkeşânın çâk çâk etsin giribânım gibi

Bulmasın şîrâze-i cem'iyet eczâ-yı sipihr

Târ u mâr olsun benim hâl-i perîşânım gibi

(Leskofçalı Gâlib)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ola cânâne vü peymâne de elvermeye fırsat
Nedir bu cevrin adı ey sipihr-i dun nigunsâr ol

(Nedîm)

*Yakdı beni felek denen **odlara yanası**
İrdi sipihre âteş-i âhum zebânesi*

(Zâtî)

Felegün kubbe-i firûzesi ***vîrân olsun***
Âlemün enfüs ü afâkı ***perîşân olsun***

Felegün çarhı kırulsun nefes-i âhumdan
Pâre pâre dökülüp ***hâk ile yeksân olsun***

Felegün sâbit ü seyyâreleri ba‘de‘l-yevm
Rîze rîze saçilup rîk-i beyâbân olsun

Felegün çâk ola nüh-atlas-ı mînâ-fâmı
Lîme lîme tagilup âleme rîzân olsun

*Togmasun bir dahi hurşîd ile mâh-ı felek
Mâh u sâli şeb ü rûzı bize pinhân olsun*

(Fâzıl)

Cânumı yakdun u yıkdun ömrümün divârını
Bîd-i eyvânun yıkılsun aşaga geçsün felek

Her ki âkıldur cihâna kılmasun hiç i‘tibâr
Fursatı fevt itmesün zevk ü safâ sürsün felek

(Cem)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

F. ŞAİRLERİN ÇAĞDAŞLARINA İLENÇLERİ

XVIII. yüzyıl şairlerinden “Deli” lakabıyla anılan Safvet, çağdaşı Hâlis’i hicvettiği bir müztezatında²⁶ ona ilenir:

Beylik ayaga düştü kazâ ile bir âfet

Pek yosma kıyâfet

Agzın kapanası o nuhûsetli musîbet

Bed sözlü beşâret

(Safvet)

Latifî, Tezkiresinde²⁷ Revânî’nin Mısır seferinde Sultan Selim’e “berf” (kar) redifli kaside sunması üzerine padişahın “*kar övülecek nesne midir ki bunun gibi soğuk sözleri övgü vesilesi yapıp bana kaside sunarsın*” diye kızması ve bunun üzerine Sücûdî’nin şu beyti söylediği nakledilir:

Soguk sözlerle doldurdun cihânı

Başına dolular yagsın Revânî

(Sücûdî)

Bahâyî’nin “Makbûlî” için söylediği müseddesinde²⁸ aşağıdaki beyit her bendin sonunda tekrar edilmektedir:

Dahlimüz yok kimsenün ‘irfânına

Bok zarîfün *la‘net olsun cânına*

(Bahâyî)

Osmanzâde Tâ‘ib’in Tırsî hakkında söylediği kıt’ada²⁹ “Tırsî” kelimesi, “yazısı silinip sonra yazılan kâğıt ve sayfa” anlamında kullanarak tevriye yapılmıştır:

Eyleyüp âb-ı rûyını rîzân

Der-be-der gezme *meşrebün kurusun*

²⁶ Güven, a.g.t., 83.

²⁷ Latifî, 1314, s.184.

²⁸ Güven, a.g.t., s.103.

²⁹ Güven, a.g.t. s. 126.

Dün yazıldun dilenci defterine

Hele Tırsî *mürekkebü'n kuruşun*

(Osmanzâde Tâ'ib)

Nâ'îlî, Nef'î'nin düşmanlarına “*gam dolu kıskançlık meclisleri nasip olsun*” diye ilenirken, kendilerine de neşe ve eğlence meclisinin nasip olması için dualar eder:

Tâ ki *â'dâya ola bezmi gam-engîz-i hased*

Feyz-i ikbâl-i neşât ile tarabgâh bize

(Nâ'îlî)

G. ÇEŞİTLİ VESİLELER İÇİN SÖYLENMİŞ DİĞER BEDDUALAR / İLENÇLER

1. Rüşvete İlenç:

Rüşvetin bir toplumda yaygınlaşması, fertler arasında güven ve emniyet duygusunu zayıflatır; devlet dairelerindeki istikrarı yok eder. Divan şairleri sadece bu konuya temas edip geçmemişler; aynı zamanda bu toplumsal hastalığa tutulanları da uyarmışlardır.³⁰

Sünbülzâde Vehbî, toplumun rüşvetten kurtulması için Allah'a dua eder; rüşveti alana da verene de lanet ederek Hz. Muhammed'in hadisine telmihte bulunur:

Allâh kapasın oldu güşâde der-i rüşvet

Hem rüşvete hem mürteşî vü râşiye la'net

(Sünbülzâde Vehbî)

Gelibolulu Âlî, rüşvete bulaşanın beddualarla anılacağını Hz. Muhammed'in meşhur hadisine telmihte bulunarak³¹ anlatır:

Mansıba lâyıık olmayan ammâ

'Arz-ı rüşvetdedür sabâh u mesâ

³⁰ Bkz. Mehmet Sarı, “Divan Şiirinde Rüşvet”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Anıl Matbaa, 2007, s.33-43.

³¹ Sarı, a.g.e., s.38.

Yıka beytü'l-huzûr-ı âhiretin
Yapa dâru'l-gurûr-ı ma'sîyetin

Sebeb olana bed-du'âlar ola

Günde bin milke nâr-ı fitne sala

(Gelibolulu Âlî)

Devlet kapısındaki işlerin rüşvetle yapıldığını, rüşvetsiz bir işin görülmediğini şair Andelibî, şiirlerinde dile getirir³² ve rüşvet konusundaki meşhur hadise telmihte bulunur:

La'net itdi resûl mürteşîye

La'net ana ki anı kabul eyler

(Andelibî)

2. Kâtibe İlenç:

Fuzulî, cahilliği asla başıslamaz. Cahil kâtipler, şiiri yanlış kopya ederler. O kötü yazan kâtibin eli kurusun. Bir işaretini yanlış koyunca “şenlik, düğün, ziyafet” anlamındaki “sûr” kelimesini “tuzlu, kekremsi, gürültü, şamata” anlamlarına gelen “şûr” yapar. Bazen bir harfi düşürüp “nâdir” (az) kelimesini “nâr”a (ateş) dönüştürür. Bazen de bir noktayı unutup, “göz”ümüzü “kör” eder. Şair, bunlara “*eli kurusun*”³³ diyerek beddua eder:

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrün

Ki fesâd-ı rakâmı sûrümüzü şûr eyler

Gâh bir harf sükûtıyla kılur nâdiri nâr

Gâh bir nokta kusûrıyla gözi kör eyler

(Fuzulî)

³² Latifî, **Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Haz. Rıdvan Canım, Ankara: AKM Yay. 2000 s.405.

³³ “Eli kalem olsun”(Eli kurusun) ifadesi, Kur'an'da 111. sûre olan Tebbet sûresinin ilk âyetinde geçer: “Tebbet yedâ Ebî Lehebin ve tebb” (Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da.) Bedduanın sebebi, Ebû Leheb'in eziyet etmek amacıyla Hazreti Peygamberin yoluna gizlice diken koymasındır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

3. Hâkimlere İlenç:

Hükmünde hata eden, mazlumlara acımayan, kendi menfaatleri için zalimleri yücelten hâkimlere yazıklar olsun.

Hükmdür vasıta-i mevt ü hayâtı halkıñ

Vay ol hâkime kim eyleye hükmünde hatâ

Kıla mazlûmları merhametinden mahrûm

Vere zâlimlere öz nef'i için istîlâ'

(Fuzûlî)

4. Diğer İlençler:

Eskiden Ramazan ayında bazı yerlerde öğle ve ikinci veya Cuma namazından sonra vaaz verilir ve dua edilirdi. Bu duanın sonunda, bir kimsenin babası veya velisi vaizden temenni veya tezkere ile oğlunun uslanması ve Allah'ın onu ıslah etmesi için dua etmesini rica ederdi. Vâiz "Ahmed oğlu Mehmed ayyaş, zanpara imiş. Ailesine bakmıyormuş. Allah ıslâh eyleye, eğer ıslah olmazsa Allah kahr eyleye" diye duada bulunurdu. Bazı gençler sakal koyvermeye mecbur bırakılır, sakal duasının ardından bir daha tıraş olmazlardı. Sakallarını tıraş ederlerse en büyük küfürlerden birini işlemiş olurlardı.³⁴

Şair, vaizin kürsüde sakal salıvermedi diye sevgiliye beddua etmesini istemez:

Bed-du'â eylesin yâr sakal koyverdi

İzzetâ tezkere yaz vâ'izi tebşîr edelim

(İzzet Mollâ)

Sonuç

Günlük yaşantımızda ve sözlü kültürümüzde önemli bir yer tutan beddualara klâsik Türk edebiyatında da karşılaşmaktayız. Klâsik Türk şairleri, başta kasideler olmak üzere, gazel, tarih, kıt'a, terhib-i bend gibi nazım şekillerinde beddualara sıkça yer vermişlerdir. Kaside, kıt'a gibi nazım şekilleri ile mersiye gibi nazım türlerinde genellikle din ve devlet düşmanlarına, feleğe beddua edilirken; gazellerde ise sevgiliye, rakibe ve âşığın kendisine beddua edilmiştir.

³⁴ Onay, a.g.e., s.403-404.

Klâsik Türk şiirinde geçen beddualarla halk edebiyatı sözlü ürünlerinde geçen kargış veya ilençlerin tespit edilip karşılaştırılması her iki dalın birbirinden nasıl etkilendiğinin ve hangisinin orjinal olduğunun görülmesi bakımından güzel olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim-SARI, Mehmet. **R.Ahmed Cevdet, Nevâdiru'l-Asâr Fi Mütâla'ati'l-Eş'âr**, Ankara, 1998.
- AKALIN, Sami. **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay., Ankara, 1990.
- AKKUŞ, Metin. **Nef'î Divânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- AKSOY, Ömer Asım. **Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 1, Atasözleri Sözlüğü**, TDK Yay. Ankara, 1984.
- AKSOY, Ömer Asım. **Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü**, TDK Yay. Ankara, 1984.
- AKYÜZ, Kenan vd. **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1997.
- ARI, Saim. "Alma Mazlumun Ahını / Çıkar Aheste Aheste" *Sızıntı Dergisi*, S.: 282 - Temmuz 2002.
- ARSLAN, Mehmet. **Mihri Hatun Divanı**, Amasya Valiliği Kültür Yay., Ankara, 2007, s. / G.120/1,3,6
- ARTUN, Erman. "Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)", **III.Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni-Bildiriler**, 1999, Adana Valiliği, Adana 1999.
- AYAN, Hüseyin. **Nesîmî Divânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1990.
- AYDEMİR, Yaşar. **Behiştî Divanı**, MEB Yay.,Ankara, 2000.
- AYPAY, A.İrfan. **İzzet Ali Paşa Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Divan (Tenkitli Metin)**, İstanbul, 1988.
- BİLKAN, Ali Fuat. **Nâbî Divanı II**, MEB Yay., Ankara, 1997.
- BORATAV, Pertev Naili. **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 4. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1982.
- CANIM, Rıdvan. **Latîfî, Tezkiretü's-su'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, AKM Yay., Ankara, 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. **Yahya Bey Divanı**, İstanbul Üniversitesi Yay., 1977.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. **Yahyâ Bey ve Divanından Örnekler** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. **Amrî Dîvâm**, İstanbul Üniversitesi Edb. Fak. Yay., İstanbul, 1979.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. **Divanlar Arasında**, Umran Yay. Temmuz 1981.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet-TANYERİ, M.Ali. **Hayreti Divanı**, İstanbul Üniv.Edb.Fak. Yay., İstanbul, 1981.
- ÇİFTÇİ, Cemil. **Maktul Şairler**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1. Baskı, Haziran, 1997.
- DEVELİ, Hayati. "Dua ve Yas Motifi Olarak "baş aç-" Tabiri", **Türkiyat Mecmuası**, [İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları](#), Cilt: 20, Yıl. 1996.
- DOĞAN, Muhammed Nur. **Fatih Divanı ve Şerhi**, Yelkenli Yayınları, İstanbul, 2006.
- ELÇİN, Şükrü. **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- ERSOY Mehmet Âkif. **Safahat**, İnkılâp ve Aka Basımevi, 11. Baskı, 1977.
- ERÜNSAL, E.İ. **The Life and Works of Tacizâde Cafer Çelebi, With a Critical Edition of his Divan**, İstanbul, 1987.
- GÜLEÇ, Seyit. **Nâbî Divanında Hiciv ve Mizah** (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi, Tez No:2802, 1950.
- GÜRBÜZ, Mehmet. **Rezmî Divanı, (İnceleme-Metin)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- GÜRGENDERELİ, Müberra. **Hasan Ziyâ'î, Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- GÜVEN, Feridun. **Klâsik Türk Şiirinde Hiciv**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- İPEKTEN, Haluk. **Fuzulî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Akçağ Yay., Ankara, 1973.
- İPEKTEN, Haluk. **Nâ'îlî Divânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- İPEKTEN, Haluk. **Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yay., Ankara, 1996.
- İPEKTEN, Haluk. **Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yay., Ankara, 1996.
- İPEKTEN, Haluk. **Nâilî-i Kadîm Dîvâmı**, Ankara 1990.
- İSEN, Mustafa. **Sehî Beg Tezkiresi, Heşt-Behişt** Ankara, 1998.
- İSEN, Mustafa. **Acıyı Bal Eylemek/Türk Edebiyatında Mersiye**, Akçağ Yay., 2.Baskı, Ankara, 1994.
- İSEN, Mustafa. **Usûlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1990.
- KAVRUK, Hasan. **Şeyhülislâm Yahyâ Divânı**, MEB Yay., Ankara, 2001.
- KAYA, Bayram Ali. **Azmî-zâde Hâletî Dîvânı (Tenkitli Metin)**, Harvard Üniversitesi Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları, 2 cilt, Cambridge, 2003.
- KAZAN, Şevkiye. "Hamidîzâde Celîlî ve Gazelleri", **Turkish Studies Tunca Kortantamer Özel Sayısı II**, (Editör: Prof.Dr.Atabey Kılıç-Arş.Gör.Sibel Üst) I.Cilt , V.2/4, Fall 2007, s.466-494.
- KILIÇ, Filiz. **Şehzade Bayezid "Şâhî" Hayatı ve Divanı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.
- KOCAER, Sibel. Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet, **Milli Folklor**, 2007, Yıl:19, S.75, s.30-33.
- KOÇOĞLU, Nurdan Tuhfe. "Karikatür'e Beddua": Yeni Bir Kargış mı? **Milli Folklor**, 2007, Yıl:19, S.75, s.38-42.
- KÖKSAL, M. Fatih. **Edirneli Nazmi Mecma'ı'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad. **Türk Saz Şairleri**, 1.Cilt, İstanbul, 1933.
- KURNAZ, Cemal. **Hayali Bey Divanının Tahlili**, MEB Yay., İstanbul, 1996.
- KÜÇÜK, Sabahattin. **Antakyalı Münîf Divânı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999.
- KÜÇÜK, Sabahattin. **Bâkî Dîvânı**, Tenkitli Basım, TDK Yay., Ankara, 1994.
- MACİT, Muhsin. **Nedîm Divanı**, , Akçağ Yay., Ankara, 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-
- MENGİ, Mine. **Mesîhî Divanı**, AKM Yay., Ankara, 1995.
- MERMER, Ahmet. **Kütahyalı Rahimî ve Dîvânı**, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004.
- ONAY, Ahmet Talat. **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü** (Hzl. Cemal Kurnaz) Birleşik Yay. Ankara, 2007.
- ÖBEK, Ali İhsan. **Divan Edebiyatında Sosyal ve Dinî Konulu Rübailer**, İnsan Yay., İstanbul, 1995.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, c.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002.
- ÖZTEKİN, Özge. **XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri-Divanlardan Yansıyan Görüntüler**, Ürün Yay., Ankara, 2006.
- SARI, Mehmet. “Divan Şiirinde Rüşvet”, **Edebiyat Araştırmaları**, Anıl Matbaa, Ankara, 2007. s.33-43.
- SARI, Mehmet. “Klâsik Türk Şiirinde Devlet”, **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara: Anıl Matbaa, 2007.
- SEVGİ, Ahmet. **Beyitlerin Gölgesinde**, Konya, 2004.
- SUNGUR, Necati. **Ahî Divanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1994.
- TARLAN, Ali Nihad. **Fuzuli Divanı Şerhi III**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ANKARA, 1985.
- TARLAN, Ali Nihat. **Ahmed Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1992.
- TARLAN, Ali Nihat. **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yay. Ankara, 1992.
- TARLAN, Ali Nihat. **Necati Beg Divanı**, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- TDV İslâm Ansiklopedisi**, “Beddua”, C.5, İstanbul s.298.
- TIETZE, Andreas. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati**, c.I, Simurg Yay., İstanbul-Wien, 2002.
- ÜĞÜRAL, H. Ragıb. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Devlet Adamlarına Öğütler**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1992.
- YORULMAZ, Hüseyin. **Ziyâ Paşa, Tercî-i Bend-Terkîb-i Bend**, Çıdam Yay., İstanbul 1992.
- YÜCEBAŞ, Hilmi. **Şair Eşref, Hayatı-Hatıraları-Şiirleri**, 2.Baskı, İstanbul, 1958.
- YÜCEL, Bilal. **Adnî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*